

szervezett szakmai egyesülés, a Hivatásszervezet Pécsen 1941-től működött és munkásfőiskolájával írta be nevét a népfőiskolai mozgalom baranyai történetébe. Jelentősebb iparként a bányászat és a kisebb létszámú ipari foglalkozások szakszervezetei által – elsősorban szociáldemokrata indítással – különböző tanfolyamok hosszabb-rövidebb időtartamban jelentek meg a közművelődés körében. Tartósan azonban nem működtek.

A háborút követően azonnal újjászerveződő népfőiskolák közül a Nemzeti Parasztpárt hozott létre parasztegyetemet Kanyar József vezetésével, utat adva további, már lányok számára is nyitott hasonló tagozatoknak.

1947-től a szép reményekkel indult népfőiskolák és más szabadoktatási formák fokozatosan szűntek meg, 1949-ben valamennyi ilyen jellegű oktatási, képzési lehetőség megszűnt. Az 1907-ben megfogalmazott gondolatok, amelyek új és új kezdeményezésekben folytatódtak, a művelődés közvetlen tömeges gyakorlatát folytatva, mára a népfőiskolai mozgalom új korszakához segítettek.

Krisztián Béla

Egy elfelejtett hagyomány: a diákkaptár

Gróf Teleki Pál kultuszminiszter 1938-ban jelölte ki azt a harminc iskolát, melyben kísérletképpen megindult a kaptármozgalom. Az első harminchoz – időközben – kilencven város 560 iskolája csatlakozott. E vállalkozás a negyvenes évekre már szövetséggé terebélyesedett és megszilárdult.

A Diákkaptár Szövetség területileg kerületekre, körzetekre s végül csoportokra tagozódott. Egy-egy kerület élén az elnök állott, aki négy-öt város diákkaptárát fogta össze. 1940–1942 között a szövetséget (és a csaknem 40 000 diákkaptárt) mint országos elnök, ifj. Horthy István vezette. Lapot és évenkénti jelentést is szerkesztettek.

Az elnevezés igen csak találó volt, hiszen a „kaptár”, mint szimbólum régtől fogva a szorgalomnak, a gyűjtögetésnek, a takarékoságnak volt a jelképe. Egykoron cégérként a „méhkas”, a „kaptár” takarékpénztárak homlokzatán díszelgett.

A Diákkaptár Szövetség – alapítóinak eredeti szándéka szerint – a gyerekek leleményességére, kimeríthetetlen vállalkozó kedvére alapult. A szövetség csupán laza keretet nyújtott a kaptárosok önkéntes, nevelő, játékos, hasznos tevékenységéhez. A fontos az volt, ami csoportjaikban, sejtjeikben történt, ahol hasznos alapismeretek birtokába jutottak, olyan területeken, mint a kertészkedés, állattartás, gyógynövénygyűjtés, játékkészítés. Mindennek keretét a pénzforrások felkutatása és befektetése, a takarékoság övezte.

E gazdasági munkák városban és vidéken egyaránt komoly pedagógiai értékeket hordoztak, hivatás-, szakmaválasztásra ösztönöztek: ezúton készülődött a „kis” közgazdász, könyvelő, pénztáros, kereskedő stb. jövőbeni életére.

Legalább ennyire jelentős elem volt a csoportok önkéntes szerveződése, közösségi gyakorlata, belső autonómiája a korszak iskolarendszerében. Például: tisztikarukat, a munkacsoportok vezetőit, a „cégvezetőt” maguk választották. Ügyeiket közgyűlésen tárgyalták. Olykor természetesen külső segítségre is rászorultak. Erre szolgált a patrónusitkari hálózat, amely iskolán kívüli emberekből szerveződött, rendszerint egyetemistákból, fiatal tisztviselőkből. Gyakran akadt dolga egy-egy munkacsoport-vezetőnek a polgármesterrel, a gazdasági tanácsnokkal, a bankigazgatóval, valamilyen terv, elképzelés megvalósítása érdekében, ilyenkor jött jól a patrónus segítsége. Ekképpen kapcsolódtak a mozgalomhoz a Győrffi István nevét viselő kollégium közgazdászhallgatói, valamint a Cserkészszövetség.

A diákkaptárak jövedelmének nagyobb hányada szünidei munkavállalásból származott. A háborús viszonyok rajzolták fel gyűjtőmunkájuk hátterét: a papír, vas, rongy, gyógynövény és a különböző magvak gyűjtését inkább a szűkös viszonyok diktálták, mintsem az eredendő kaptáros célok. Az igazi tevékenység színtere a közvetlen gazdasági termelésben; az állattartásban, növénytermesztésben, a kertészkedésben, a kötvény- és „bank”-ügyletekben csücsösödött ki. A kaptáros diák – miként arról az 1941. évi jelentés szól – szívesen látott vendég volt minden pénzintézetben, hiszen takarékbetétet hozott.¹ Ebben kivált a polgári

¹ *Csanak István*: 1 év – 1 millió diákkaptármunka az 1941. évben. Bp. é. n.

GYERGYÓCSOMAFALVÁN BAJVANI



adatok kamatmentes kölcsönt a diákkapitár tervéhez?
fejenként 5 vagy 10 pengőt a nyári keresetből

| | |
|---|---|
|  nem tudják eladni a tejet |  tejszívetkezetet csinálunk |
|  nagy a munkanélküliség |  síturipart teremtünk |
|  alacsony a termésátlag |  műtrágyát veszünk |
|  sok kárt tesz a Maros |  megindul a szabályozás |
|  kevés a legelő |  legelőterítés szövetkezetet létesítünk |

iskolák diákjai jeleskedtek, korántsem véletlenül. Ugyanis ezekben az iskolákba a városi kispolgári rétegek gyermekei jártak, akik otthonról, a családból hozták a beosztó, szorgalmas életvitel példáját.

Míg a gyűjtő- és szünidei munkában inkább a kitartásnak és a szorgalomnak volt szerepe, s az eredeti, alkotó elképzelésnek alig, addig a termelői munka ennél több önállóságot adott. Soraikban viszonylag kevés vállalkozó, kereskedő, iparúzó akadt. Nekik többféle akadályt kellett leküzdeniük. E forma több „tökét” feltételezett annál, mint amennyi rendelkezésre állt. A kereskedés, az üzletmenet komoly szervezést kívánt. A magyar pénzügyintézetek csak lassan ismerték fel az ebben rejlő lehetőségeket. (Az USA bankárai sokkal hamarabb felismerték az iskolai takarékoság célszerű voltát, s iskolabankok hatalmas hálózatát alakították ki.) Magyarországon az első ilyen megállapodást a Budapest Székesfővárosi Takarékpénztár Rt., valamint a Diákkaptár Szövetség 1940-ben hozta létre. Példájukat hamarosan 12 vidéki, községi takarékpénztár követte. A fővárosi kezdeményezésről a Takarékpénztár Rt. vezérigazgató-helyettese tanulmányt írt, ebből idézünk. A gazdasági szakember nemzetgazdasági szempontból jelentős mozgalomként értékelte a diákkaptárosok munkáját, majd ezt írta: „A tanulóifjúságnak a gyakorlati gondolkodás felé való terelése, leleményességre, kezdeményezőképességre, az apró értékek felkutatására és összegyűjtésére, a pénz megbecsülésére való nevelés a takarékoskodásnak is biztos alapja.”

A játékkészítés külön szín volt a vállalkozások sorában. Kúti Béla esztergomi asztalossegéd, aki fából igen ötletes gyerekjátékokat készített, hét társával önálló műhelyt akart alapítani. Elegendő pénz híján hívták fel együttműködésre a helybeli tanítóképzősök kaptárait, akikkel sikerült is megállapodniuk. A diákok nemcsak a kezdőtökhöz járultak hozzá, hanem a műhelymunkában is részt vettek rendes órabérért. Így alakult meg 1940-ben az Esztergomi Munkások Kaptárszövetsége, mint törvényesen bejegyzett cég.² Igazgatósága az alapító tagokon kívül tanárokból, papokból, üzletemberekből állott. Tevékenységi körét alapszabályban rögzítették. Ötletes famodelljeik több budapesti nagyáruház játékkollekcióját szélesítették. Kaptak megrendelést külföldről is, s így komoly exportot bonyolítottak le. A szövetséget játékaival a lipcsei és milánói vásárokon szerepeltek. Nyereségük egy részét szociális célra, a másik részét munkaalkalmak megteremtésére fordították valamelyik kaptáras városban.

Az összefogás, a szociális érzék, a felelősségérzet fejlesztése a kaptármunka tartalmához tartozott. 1941–1942-es évek kiemelkedő akciója az akkori Csík vármegyei Gyergyócsomafalva megsegítése volt. A Diákkaptár Szövetség elnöke cselekvésre hívta fel a kaptárosokat, adják 1941. évi nyári keresetüket Csík vármegye Közjóléti Szövetségének, amely gondoskodik majd a pénzek célszerű felhasználásáról. A Maros szabályozásához, a silány földek javításához, tejuzem létesítéséhez, fonó-szövő munkacsoport támogatásához stb. 10 000 tanuló adta össze a kölcsönösszeget. „Büszke leszek rátok és büszke lesz a fiatalságára az egész nemzeti közvélemény, ha ezt a közösségi feladatot magatok erejéből sikerrel megoldjátok” – írta a Diákkaptár című lap hasábjain Horthy István.³ És ők megoldották.

Sokan mások és másutt a Dunántúlon és az Alföldön is igényelték az áldozathozatalt, a segítséget, ám a felnőttek társadalmában mutatkozó szociális és gazdasági bajok orvoslása nem e diákmozgalom feladata volt. A lényeg alighanem az volt, hogy az ifjúság azonosulni tudjon az ország sorsával, s a diákkaptár erre is ösztönzött.

Fancsovits György



²Kúti Béla adatközlése

³Diákkaptár 1941. szeptemberi száma